

CARVAJAL BAEZA, Rafael (comp.)

Estudios críticos de la organización: qué son y cuál es su utilidad

Universidad del Valle, 2013, 260 pàg.

Carlos Jesús Fernández Rodríguez

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE MADRID

carlos.fernandez@uam.es

Un dels espais geogràfics en què el corrent dels Critical Management Studies (CMS) ha tingut un impacte més significatiu ha estat, sens dubte, l'Amèrica Llatina, on s'han començat a consolidar escoles acadèmiques a diversos països al voltant de les escoles de negocis i les facultats d'empresarials que rebutgen la influència nord-americana (considerada *mainstream*, positivista i tecnocràtica) en els programes d'estudi de gestió i administració d'empreses. Un dels casos més cridaners és el colombià, on s'està consolidant una mena d'espai acadèmic bastant interessant que mira de desenvolupar una anàlisi crítica de les organitzacions en un context polític i social ple de desafiaments. Les anàlisis que qüestionen les tècniques gerencials contemporànies —l'objectiu de les quals seria el control i l'explotació de treballadors, ciutadania i recursos naturals, fet que conduiria a un gran patiment personal, organitzacional i social— han estat acollides amb entusiasme pels acadèmics de Colòmbia. Un dels grups més actius en aquesta tasca ha estat, sens dubte, el que han coordinat els professors Fernando Cruz Kronfly i William Rojas Rojas a la Universitat del Valle (Cali) que, des del principi d'aquest segle, ha editat nombrosos treballs en què es recull aquesta mirada crítica a l'espai organitzacional, així com els diversos problemes i malestars que té. Una de les últimes publicacions ha estat un llibre col·lectiu titulat *Estudios críticos de la*

organización: qué son y cuál es su utilidad, compilat pel professor Rafael Carvajal, de la mateixa universitat. El títol suggeridor d'aquest llibre evoca el moviment britànic de crítica postmoderna al *management* dels Alvesson, Knights, Willmott i altres. A aquest volum, hi dediquem el contingut d'aquesta ressenya.

El llibre té dotze capítols, precedits d'un pròleg —prolegomen— de l'editor del monogràfic, en què defineix els estudis crítics de l'organització (ECO) com una expressió crítica davant de la mercantilització percebuda de la universitat i la fallida de l'anomenat «projecte antropocèntric», la qual cosa ja anticipa el deute amb la filosofia que tindrà aquest paradigma teòric. El contingut de les diferents contribucions se centra en discussions diverses, que comprenen des de valoracions sobre l'«estat de l'art» en els ECO fins a reflexions de caràcter purament filosòfic, prescindint de referències a estudis de cas empírics. El primer capítol, signat per l'acadèmic mexicà Luis Montaña Hirose —un autor clàssic en el camp des dels seus treballs amb Ibarra Colado—, fa un repàs eficaç del desenvolupament dels estudis de l'organització i, en particular, de les perspectives crítiques, per a la qual cosa cita el Labour Process Theory o l'obra de Mats Alvesson com a referents importants. Montaña dedica part de la seua sòlida contribució a explicar el context

de consolidació d'aquestes mirades crítiques a Mèxic, on les anàlisis sobre la cultura i el poder són elements centrals per a l'emergència d'aquests ECO.

Des d'aquí, les contribucions tenen un caràcter fonamentalment metateòric i reivindiquen la filosofia com a arma de combat davant dels excessos de la gestió. El segon capítol, que signa Gilberto Cardozo, n'és molt diferent: hi emfatitza la importància dels estudis crítics i fa una crida a l'esperit de la Il·lustració per a superar els conflictes empresarials, però és difícil entendre la seua perspectiva com a realment crítica. La tercera contribució és un capítol llarguíssim signat per l'editor i compilador del llibre, l'argument del qual se centra a indicar que estem vivint una autèntica «crisi de la crítica». Aleshores, l'autor desenvolupa una disquisició extensa en què, després de fer referència a diferents fites de la història del pensament filosòfic, construeix un marc crític inspirat en Plató o Nietzsche per mitjà del qual llig autors clàssics de CMS. Carvajal fins i tot els entén com una crítica «estèril» i crida a reivindicar una altra mirada crítica, potser més ontològica. Per la seua part, Fernando Cruz Kronfly planteja una preciosa reflexió sobre la legitimitat dels estudis crítics de l'organització, que poden contribuir a proporcionar una recerca d'altres sentits i veritats més enllà de les científicotècniques. L'autor hi afig la importància que té per als estudiants estar exposats a mirades crítiques, la qual cosa en ocasions els pot suposar una autèntica revelació personal.

La qüestió de l'alumnat és important per a aquests acadèmics, tal com es mostra en les contribucions següents. El cinqué capítol, signat per Roberto Gutiérrez, discuteix el paper rellevant que en aquest paradigma dels ECO ha de tenir la pedagogia crítica i mira de transformar la metodologia de l'aula de manera que s'avance d'una monofonia a una polifonia, a partir d'exercicis de xoc que traguen l'alumnat de la passivitat. És difícil no estar d'acord amb aquests plantejaments. Així mateix, en el sisé capítol, Amparo Jiménez-Valencia reclama la recerca d'espais que permeten el diàleg entre aquestes anàlisis i les empreses, per mitjà, potser, d'estratègies d'educació i formació (tot i que no queda clar quin és el projecte final, potser un *management* més humà?).

En els capítols següents es discuteix com cal incorporar l'esperit crític als estudis administratius. Francisco López Gallego proposa una anàlisi crítica del *management* per mitjà d'una falsació popperiana, que posaria en evidència les debilitats dels estudis d'organització d'inspiració nord-americana; Pablo Múnera, al seu torn, proposa uns ECO amb un toc de pragmatisme; William Rojas, per la seua part, demana repensar una administració amb rostre humà, en forma d'un projecte educatiu que trenque amb el positivisme i s'acoste a l'home. En contribucions com la de Rojas és evident que sembla que hi ha una connexió més intensa amb l'espai intel·lectual europeu i particularment francòfon, on l'interès per qüestions com la inhumanitat en el treball o el patiment ha estat més gran que en l'espai anglosaxó, on la influència postestructuralista ha estat més rellevant. Finalment, les últimes contribucions del treball continuen criticant el paradigma hegemònic del *management* estatunidenc: Leonardo Solante indica les limitacions de la gestió científica del treball; Claudia Vélez, les del màrqueting (mercadeig), i Beatriz Uribe, en un text molt breu (només quatre pàgines), alaba la crítica com a virtut, si bé en el seu text és difícil dilucidar com definim *crítica* exactament.

Crec que una de les millors notícies que ens porta aquesta publicació és que s'està movent alguna cosa a Colòmbia, on està emergint una xarxa important amb un projecte ambiciós i interdisciplinari que pot aportar molt al pensament crític en el futur. En un país en què la violència i les polítiques neoliberals s'han desplegat sense fre, el fet que sorgisquen aquests projectes alternatius en l'espai acadèmic pot contribuir a la vertebració d'un canvi, com a mínim en les mirades empresarials als problemes d'empreses i de la mateixa societat. Aquest text no ha de ser la seua contribució definitiva, ja que estic convençut que vindran treballs més acabats: aquesta col·lecció és, potser, una mica desigual, amb grans diferències entre unes contribucions i altres en moltes dimensions, des de l'extensió (que oscil·la entre el capítol llarg del compilador i les quatre pàgines del penúltim capítol d'Uribe) fins a l'orientació de les distintes perspectives, incloent-hi algunes contribucions que no sé fins a quin

punt es podrien catalogar com a realment crítiques. El deute amb la filosofia és ampli i potser en ocasions s'hi troba a faltar algun treball de caire més empíric, més enllà de les referències a pedagogies crítiques. A pesar d'això, es tracta d'una compilació amb cert interès

(potser més des dels vessants ètics i culturals que des dels purament sociològics) i que té valor documental indubtable com a exemple de la mirada que, des d'un espai com el colombià, es construeix entorn de com orientar les anàlisis crítiques de les organitzacions.

